

associació catalana de sociologia

societat catalana de sociologia
de l'institut d'estudis catalans

núm. 41 febrer 1996

1. Conferències i col·loquis a l'ACS.

Tal com es va anunciar, el propassat mes de gener van tenir lloc a l'Institut d'Estudis Catalans dues conferències-col·loquis força interessants.

La primera es realitzà el dia 16, a càrrec d'en James Petras i sota el títol de **"Neoliberalisme i vida quotidiana"**. El conferenciant es referí a les relacions que s'estableixen entre els factors polític/econòmics i les actituds i comportaments de cada dia.

Per la seva banda, Immanuel Wallerstein parlà el dia 19 sobre **"L'orientació actual de la Sociologia"**. El President de l'Associació Internacional de Sociologia (ISA) exposà un seguit de conceptes en bona mesura innovadors.

Considerant que ambdues intervencions mereixen ésser difoses, l'Associació s'ha proposat endegar les respectives traduccions de l'anglès per tal de fer-ne sengles publicacions.

2. El President de l'ACS a Catalunya Radio.

El propassat dia 3 de gener, Catalunya Radio va convidar a en Sebastià Sarasa a participar al programa cultural Babel. L'objectiu era divulgar la sortida al carrer de la **Revista Catalana de Sociologia**. Tot conversant amb en Claudi Puchadas, el President de l'ACS va deixar clar que la nova Revista no pretenia competir amb altres de reconegut prestigi com ara "Papers" o "Perspectiva Social", sinó complementar l'oferta de publicacions sociològiques en català. També va remarcar que la Revista Catalana de Sociologia, tot i que en el primer número compta amb aportacions de noms ben coneguts, està oberta a tots el sociòlegs, entre ells als de les noves promocions.

3. Projectes que aspiren a engrescar.

Per una banda, engrescar als estudiants i estudiantes perquè es facin socis. Amb aquesta finalitat, se'ls ofereix un **descompte del 50% en el pagament de la quota del primer any**. Si be properament es posaran cartells divulgatius a les universitats, també s'acceptarà de bon grat que els professors se'n facin ressò entre els seus alumnes.

Per altra banda, engrescar l'àmbit de la Sociologia tot creant un **concurs anual d'articles**. El primer premi i el finalista seran publicats a la Revista Catalana de Sociologia, successivament. S'estan d'estudiant les bases i esperem que en el proper Butlletí es puguin fer públiques.

4. Convocatòries externes.

Seminari: "Més enllà de l'objectivisme: el potencial d'una antropologia visual als espais intermedis de la cultura". A càrrec de Francisco Ferrándiz. Organitza l'Institut Català d'Antropologia (Telf. 321 22 59). Dies 27, 28 i 29 de febrer.

Seminario de Estudios sobre Acción Colectiva. II Jornada de Trabajo. UNED. Facultad de Ciencias Políticas y Sociología. Senda del Rey, s/n. Madrid. Tema: "Articulación de intereses y protesta social en el contexto europeo occidental". Profs. I. LLamazares (U. de Salamanca), R. Adell (UNED), E. Moyano (IESA), B. Tejerina (U. País Vasco). Data: 7 de març.

5. Manuel Sacristán, professor universitari

A la primera meitat de la dècada dels seixanta, Manuel Sacristán impartia les seves classes a la Facultat de Ciències Econòmiques en una assignatura de primer curs denominada "Fundamentos de filosofía". El seu compromís polític i ideològic era un secret de domini públic. Tant és així que, veient les coses en perspectiva, el que resulta sorprenent no és que fos expulsat de la docència al 1965, sinó explicar com és possible que resistís tant de temps en aquesta funció. Per descomptat, la raó no pot ser un suposat i inexistent tarannà democràtic per part de les autoritats governatives i educatives de l'època. Només cal recordar que la repressió política i la censura cultural foren constants al llarg de tota la dictadura. L'únic argument plausible és considerar l'enorme prestigi intel·lectual que Manuel Sacristán va saber conquerir entre els universitaris, i no sols entre els afins ideològicament.

El primer que sorprenia l'alumne que assistia per primera vegada a una classe de Sacristán era l'enorme afluència d'estudiants. En aquelles classes anaven alumnes d'altres cursos i fins i tot d'altres facultats i escoles. Aquesta assis-

tència massiva cridava més l'atenció si es considerava el fet que, des del punt de vista de l'expedient acadèmic, l'assignatura "Fundamentos de filosofía" era una autèntica "maria". Es suscita, per tant, un nou interrogant: en què es fundà aquest prestigi immens del professor Sacristán?

Una explicació que podria tenir una coherència aparent seria la següent: la Universitat vivia una situació de rebel·lió contra el poder i, per tant, algú que exercís un discurs crític amb un mínim d'habilitat tenia l'èxit assegurat. Aquesta interpretació té també l'avantatge d'al·ludir subliminalment a un prejudici molt arrelat: els intel·lectuals comunistes estaven mancats d'autèntic rigor científic, però eren hàbils agitadors.

Es sol dir que el temps transcorregut facilita la tasca d'una interpretació més comprensiva de la història. Però el distanciament no és garantia d'equanimitat, sobretot si no s'ajusta a l'experiència viscuda. I és aquí on el testimoni directe de les persones que vam viure aquell període té rellevància. I el que podem testimoniar és que la majoria dels estudiants estaven despolititzats, encara que ocasionalment participessin en accions de protesta, que el marxisme més aviat suscitava desconfiança i que, sens dubte, el nombre d'estudiants comunistes era molt escàs. D'una altra banda, els qui assistírem per primera vegada a les classes de Sacristán amb la pretensió de rebre algun tipus d'adoctrinament d'urgència sofriem d'entrada una forta decepció. En efecte, des del primer dia ens trobàvem amb un discurs que afirmava:

- 1) que l'únic saber substantiu és el llarg i laboriós camí de la ciència moderna, un saber subjecte a la contrastació empírica,
- 2) que cap sistema filosòfic (no sols l'escolàstic) podia pretendre constituir-se en un misteriós saber de tipus superior, en una espècie de ciència de les ciències,
- 3) que aniria aclarint conceptes en els dies successius i dedicaria gairebé tot el curs a donar lògica formal i metodologia de la ciència.

Quedava clar, doncs, des del principi, que no hi hauria receptes màgiques ni dreces en el procés de coneixement. Però aquesta decepció inicial quedava compensada aviat per una altra sensació, molt plaent, que brollava de la mateixa articulació del seu discurs: llenguatge clar i precís, rigor de l'argumentació, pertinència dels exemples, fina i intel·ligent ironia que captivava i tendia a dissoldre els prejudicis inicials. El vell "dictum" kantian "no s'aprèn filosofia, s'aprèn a filosofar" expressa de forma força adequada el que eren aquelles classes.

Seria ocios insistir en una cosa que és ben coneguda per tothom: Manuel Sacristán va ser un mestre del llenguatge. Ho és encara, ja que segueix present aquesta condició per mitjà dels seus textos i de les fantàstiques traduccions que encara utilitzem. Qualsevol que vagi a la "Biblioteca Nacional" i senti la curiositat de consultar en el fitxer general l'obra de Sacristán queda sens dubte impressionat en repassar la llista d'autors de primera fila germànics, anglosaxons

i italians que ell traduí i donà a conèixer. En fi, és clar que algú que va ser capaç de fer intel·ligible Heidegger (com oportunament ens ho recorda la reedició recent de la seva tesi doctoral) només podia ser un gran mestre del llenguatge.

L'aprenentatge significatiu.

Aquest domini no es circumscriu únicament a les dimensions sintàctica i semàntica del llenguatge, sinó, i molt particularment, a la dimensió pragmàtica i comunicativa. I això últim és particularment interessant per a analitzar la seva faceta com a professor.

Algú pot ser analíticament rigorós i cartesià i, tanmateix, aconseguir fer incompreensible el seu missatge. Els psicòlegs parlen molt en els darrers temps d'"aprenentatge significatiu". Es refereixen amb això al fet que una persona no pot captar i assimilar idees noves si no les estructura a partir d'idees i esquematismes mentals previs que ja posseeix. Manuel Sacristán en les seves classes, en les seves conferències i en totes les seves intervencions públiques sempre va tenir això molt en compte. No volia impressionar o provocar fàcils adhesions afectives i pretenia ser entès. Per això sabia adaptar el seu discurs a l'interlocutor potencial que tenia davant. En aquelles classes multitudinàries de la Facultat no hi havia un diàleg personal amb els alumnes, no podia haver-n'hi. Però el seu monòleg tenia una clara pretensió dialògica, comunicativa. Sacristán es formulava preguntes, dilatava les respostes, es demorava en els raonaments, no per enlluernar i anul·lar la capacitat crítica de l'oient, sinó, al contrari, per escenificar un procés de pensament viu (com si emergís per primera vegada davant nostre), amb el ritme, el tempo, adequats perquè cadascú pogués reconstruir-lo mentalment i contrastar-lo amb les seves pròpies idees.

El que és curiós és que aquesta vivència comunicativa es produïa en una aula on es parlava de metallenguatge i llenguatge objecte, de functors, de regles de transformació i de coses per l'estil.

El compromís intel·lectual.

Però, deixant de banda les seves indubtables dots lingüístiques i comunicatives, existia alguna altra raó que expliqui aquell prestigi? La hipòtesi que avançaré aquí és la següent. La seva influència no era deguda només al contingut concret de les idees que expressava, ni tan sols al rigor i claredat del seu discurs, sinó a la sensació d'estar assistint a la posada en escena d'un pensament viu i compromès, d'un pensament fort.

En els darrers anys, parlar de compromís intel·lectual ha esdevingut un tema tabú. Es va començar per presentar una imatge reduccionista, gairebé caricaturesca de l'intel·lectual compromès. Aquesta imatge era la d'un personatge que consagra totes les seves energies a aparèixer en tot tipus d'accions de protesta, a signar tota classe de manifestos i a rondinar tot el dia sobre això i allò (el paradigma seria el darrer Sartre, ja ancià, dels 70 en el seu paper de "contestataire").

Una vegada creat aquest estereotip començaren a ploure les crítiques. Es va començar a dir que els intel·lectuals que prenen posició públicament són gent poc seriosa, gent mediocre amb competència escassa o nul·la en la seva especialitat que pretenen, d'aquesta manera, adquirir notorietat. Aquesta mena d'arguments "ad hominem" es desqualifiquen per ells mateixos, perquè els qui els utilitzen solen ser persones que precisament han aconseguit notorietat a còpia de dir provocacions d'aquesta mena.

Una altra crítica que es pretén més subtil és la següent: acaparar l'atenció amb manifestacions públiques per part dels qui gaudeixen de certa posició influent en el sistema cultural és una actitud antidemocràtica, coactiva i potencialment perillosa. Un científic, un artista potser tenen una major competència en la seva especialitat particular, però les seves opinions ètiques i polítiques valen el mateix que les de qualsevol altre ciutadà en una democràcia. Les preses de posició podien tenir sentit sota la dictadura, quan el comú dels mortals no tenia possibilitats d'expressió i els intel·lectuals gaudien de més tolerància, però actualment tothom pot expressar-se i no es pot consagrar situacions de privilegi.

Aquest igualitarisme "a la baixa" sembla a primera vista més plausible, però el cert és que primer es comença desqualificant el pronunciament polític dels intel·lectuals, però després es continua condemnant l'expressió política de qualsevol altre col·lectiu, per acabar reduint la participació ciutadana a la vida pública al vot en una urna cada quatre anys i abandonant de fet l'exercici de la política en mans de polítics professionals. L'espectacle deplorable que ofereix en aquest moment el nostre sistema polític cabdillista mostra el risc d'aquesta concepció restrictiva de la democràcia.

Sobre la neutralitat valorativa.

Però tornant al nostre tema. Quan afirmo que una causa fonamental del prestigi de Sacristán va ser el seu compromís no m'estic referint només ni principalment al seu comportament cívic. Per descomptat que en aquest terreny fou exemplar. Manuel Sacristán va ser una persona que mai no va mirar cap a un altre costat, que sempre va saber donar la cara en moments decisius, assumint riscos evidents, en una situació en què la por tenallava i degradava moltes consciències i molt poques persones eren capaces de mostrar enteresa en la lluita contra la dictadura. Però tot això, que era ben conegut, quedava fora de l'aula, fora de la seva condició quotidiana com a professor.

Quan parlo de compromís ètic em refereixo a que la seva reflexió intel·lectual, fins i tot l'aparentment més abstracta estava unida a la seva actitud vital. És aquest punt en què la posició de Manuel Sacristán diferia radicalment d'un enfocament positivista, que pretén que la ciència i el científic es facin al marge de consideracions valoratives. En el seu cèlebre pròleg de l'edició del "Anti-Dürhing" assenyalava Sacristán:

"Importante es darse cuenta de que cuando, según el programa positivista, la Ciencia se mece en la ilusión de no tener nada que ver con ninguna concepción del mundo, el científico corre el riesgo de someterse a la concepción del mundo vigente en su sociedad, tanto más peligrosa cuanto que no reconocida como tal".

Ell sabia que la "neutralitat valorativa" era un parany, una falsa consciència ideològica amb una clara funció ocultadora de sistemes de creences i d'interessos que segueixen operant en l'ombra.

ASSOCIACIÓ CATALANA DE SOCIOLOGIA

Institut d'Estudis Catalans

Carme, 47 08001 Barcelona

Fitxa d'inscripció

Nom Cognoms

DNI Adreça

Localitat C.P. Telf.

Quota Anual 5.000 PTA Estudiants 2.500 PTA (el 1r. any)

Dades per a la domiciliació

Banc o Caixa Codi

Agència Codi

Núm. de compte

Data Signatura

S'ha parlat en els darrers anys de "pensament feble" com aquell que correspon al nostre horitzó històric, referint-se amb aquesta expressió a l'abandonament de la pretensió de fonamentació última, essencialista, de la realitat. Però, evidentment, superar tota projecció metafísica de les nostres idees no torna el pensament més feble. El que sí que el torna feble i fins i tot buit és separar el discurs teòric del món de la vida, anul·lar la interacció del coneixement científic amb la nostra autoreflexió pràctica. Jo parlaria aleshores de pensament estèril.

Un pensament estèril és, per exemple, aquest tipus de discurs més o menys sofisticat fet per persones ben dotades intel·lectualment, però incapaces d'implicar-s'hi. Sentim que les seves vides i els seus interessos van per altres rumbos, de vegades totalment oposats. Tots tenim experiències d'aquest tipus i són experiències que no deixen en nosaltres cap empremta. Quan es produeix un divorci com aquest, el pensament perd peu, es converteix en una fugida cap endavant buida i ineficaç.

Manuel Sacristán va fer un aposta forta pel coneixement científic, però la seva aposta naixia de la convicció racional que aquest coneixement podia constituir-se en un instrument emancipador per als individus i per a les societats, en una guia eficaç per a la construcció d'un món en què els valors emergents i potencialment universalitzables de Llibertat, Igualtat i Fraternitat deixessin de ser mers enunciats retòrics. Aquest compromís explica la radicalitat de les seves propostes. Si en un moment determinat pensà que mantenir un cos de funcionaris de filosofia als ensenyaments mitjà i universitari podia ser un obstacle perquè emergís un pensament viu i creatiu, basat en el quefer científic, no vacil·lava en defensar la seva dissolució, encara que potser això perjudicàs el seu propi status gremial.

Manuel Sacristán buscà sempre la coherència entre la teoria i la pràctica. Precisament la seva crítica principal als sistemes filosòfics es basava en la constatació de la seva esterilitat per a convertir-se en guies eficaços en l'acció transformadora sobre els processos naturals i les relacions socials. En aquesta qüestió va subscriure sempre l'onzena tesi sobre Feuerbach (de Marx): "Els filòsofs s'han limitat

a interpretar el món de diverses maneres; del que es tracta és de transformar-lo". O, en paraules de Goethe, que Sacristán solia citar: "En un principi fou l'acció".

És aquest ensenyament de Sacristán una coacció adoctrinadora, un mandarinat inacceptable? Per als qui el coneguérem fou sens dubte un estímul, un tonificant que tots agraïrem i agraïm perquè va ajudar a despertar en nosaltres l'interès efectiu pel coneixement i per a la reflexió. Precisament aquest compromís és el que trobem a faltar quan ensopeguem amb professors que es veuen ells mateixos (o ens veiem a nosaltres mateixos) com simples transmissors d'informació; una funció mecànica que, d'una altra banda, l'avenç tecnològic està convertint en una cosa perfectament inútil. Podem transitar per les autopistes de la informació sense cap necessitat d'aquesta activitat merament divulgadora.

Manuel Sacristán va ser un gran professor, no perquè ens expliqués això o allò altre, sinó perquè ens ajudava a comprendre el valor de la racionalitat, la possibilitat que tenim els humans de fer un ús intel·ligent d'aquest avantatge selectiu que és la construcció d'universos simbòlics per a poder operar amb eficiència creixent sobre l'entorn i sobre la nostra mateixa vida.

Manuel Sacristán va ser també un mestre en el filosofar perquè no va buscar la nostra adhesió incondicional a un sistema d'idees (ell mateix no deixà de qüestionar les seves, com ho demostra la dolorosa revisió crítica del seu pensament en els darrers anys), i perquè va aconseguir una cosa aparentment fàcil però en realitat difícil: FER-NOS PENSAR.

Albert Ortega

Aquest article recull la intervenció realitzada a l'homenatge a Manuel Sacristán celebrat a l'ETSEIB, Universitat Politècnica de Catalunya, el 29 de novembre de 1995.

Sumari

- 1 Conferències i col·loquis a l'ACS.
- 2 El President de l'ACS a Catalunya Radio.
- 3 Projectes que aspiren a engrescar.
- 4 Convocatòries externes.
- 5 Article.
Manuel Sacristán, professor universitari

Coordinació: Junta de l'Associació Catalana de Sociologia
Secretaria: Fàtima Duarte
Disseny i maquetació: Gemma Quesada
Qualsevol soci interessat en publicar un article pot adreçar-se a:
Fàtima Duarte
Societat Catalana de Sociologia
Filial de l'Institut d'Estudis Catalans
Tel.: 318 55 16
dimecres de 17 a 20 hores